Big Brother Mouse en de impact van bommen en boeken in Laos

13-06-2019 11:00

Een monnik, een uitgever en leraar starten in 2003 een onconventionele 'startup' in Laos. Het land waar niemand leest. Ze willen ervoor zorgen dat de arme bevolking de kans krijgt het plezier van lezen te ontdekken. Dat levert een mooi verhaal op.

Maar voordat ik begin is het belangrijk om kort in de geschiedenis van Laos te duiken. Een land dat negen jaar lang, 24 uur per dag gebombardeerd werd. Elke acht minuten viel er een bom. Dan gaat het niet meer over lezen, maar over overleven. De bommen van toen zijn de oorzaak achter armoede en laaggeletterdheid. En dat probeert uitgeverij Big Brother Mouse te veranderen.

De Amerikaanse Oorlog?

In Nederland leren we op de middelbare school over 'de Vietnamoorlog'. In Zuidoost Azië wordt deze oorlog 'The American War' genoemd. Het waren tenslotte de Amerikanen die op Vietnamees grondgebied kwamen vechten. Niet alleen Vietnam, ook Laos en Cambodja waren bij de strijd betrokken. Veel details over deze conflicten zijn lange tijd geheim gebleven. In Laos leer ik over 'The Secret War' en de gevolgen daarvan. Al was de Vietnamoorlog mijn examenonderwerp, ik kom er snel achter hoe weinig ik eigenlijk weet.

Clusterbommen en landmijnen

Clusterbommen, landmijnen en napalm maken in de jaren 60 en 70 honderdduizenden slachtoffers. Naar schatting is dertig procent van de bommen is nooit ontploft. In totaal zijn er zo'n 260 miljoen explosieven uit clusterbommen op Laos gedropt. 78 miljoen daarvan zijn nooit afgegaan. Ruim veertig jaar later staat de teller van opgeruimde UXO's (unexploded ordnances) op iets minder dan één procent. Tijdens de oorlog gooiden de Amerikanen elke dag voor 13,5 miljoen dollar (in huidige valuta) aan bommen op Laos. De financiële hulp (90 miljoen dollar verspreid over drie jaar) die de VS in 2016 toezegden valt daarbij in het niets.

Stilstand is achteruitgang

Al reizend door Laos dringen de gevolgen tot me door. De armste bevolking is het grootste slachtoffer van een oorlog die ze vaak niet eens hebben meegemaakt. Kinderen spelen met ijzeren balletjes die met een alles verwoestende kracht ontploffen. De kostwinner van het gezin stapt op een mijn en kan nooit meer werken. Er is geen inkomen. Geen geld om naar school te gaan. Boem! Alles staat stil.

Wat heeft dit met boeken te maken?

Waarom past dit verhaal in mijn 'Wereldreis door het boekenvak'? Dat is het beste uit te leggen met cijfers. Tot op de dag van vandaag kan 42% van de volwassen bevolking in Laos niet lezen. Onder jongeren ligt dat percentage rond de 27%. Educatie is een belangrijk middel om die cijfers op te krikken. Maar de mensen moeten kiezen tussen een boek vol letters of een bord vol eten.

Een groot deel van de potentiële landbouwgrond wordt niet gebruikt, uit angst voor UXO's. Zelfs als een rijstveld al jaren 'mijn-vrij' is, kan dat na het regenseizoen door landverschuivingen plotseling weer levensgevaarlijk zijn. Het altijd loerende gevaar houdt gezinnen arm. De beperkte toegang tot onderwijs blijft bestaan. En hoewel het aantal kinderen dat naar school gaat stijgt, is de achterstand groot.

Hoop aan de horizon

Gelukkig gloort er hoop aan de horizon. Toeristen weten Laos te vinden en dat zorgt voor werkgelegenheid. NGO's en investeerders helpen bij het opbouwen van een educatieve infrastructuur. Maar zelfs als je een school bouwt, de armste gezinnen bereikt én de juiste kennis in huis hebt, dan ben je er nog niet. Want wie maakt de lesstof?

Vrijwel alle uitgevers zijn in de hoofdstad Vientiane gevestigd. Ze zijn verbonden aan de overheid, die alle boeken die worden uitgegeven controleert. Er worden vooral (vrij saaie) schoolboeken gemaakt. Lezen voor je plezier is zeldzaam. En vanuit dit uitgangspunt belanden we in het verhaal over een monnik, een uitgever, een leraar, drie tweedehands computers en een oude printer. Een combinatie die het begin is van een uitgeverij waar leesplezier centraal staat.

Een monnik, een uitgever en een leraar

Ik ontmoet Khamla, de monnik, in de boekwinkel van Big Brother Mouse. Zijn verhaal begint als hij in de jaren 90 vanuit een klein dorp naar Luang Prabang verhuist. “Ik kreeg de kans om in een klooster opgeleid te worden. Ik had vaak heimwee, maar leerde er lezen en schrijven. Toch verbaasde ik me over de lezende toeristen die ik zag. Waarom lezen deze mensen terwijl ze op vakantie zijn?, vroeg ik me af.” Khamla moet lachen als hij toegeeft: “ik wist niet dat lezen voor je plezier bestond.”

Tien jaar later, in 2003, bezoekt de Amerikaanse Sasha (uitgever van beroep) Luang Prabang. Het valt hem op dat de lokale bevolking níet leest. Als hij rondvraagt hoe dat komt, krijgt hij een helder en beknopt antwoord: “Mensen in Laos lezen niet.” Punt.

Drie tweedehands computers en een printer

Sasha leert leraar Siphone kennen en samen richten ze een studielokaal op, waar mensen kunnen lezen en studeren. Hij koopt drie tweedehands computers en een oude printer. Tegen een kleine vergoeding mogen lokale studenten hier Engels en computervaardigheden oefenen. De interesse is groot en al gauw hebben ze extra hulp nodig. Siphone vraagt een vriend van vroeger als medewerker. “Dat was ik”, vertelt Khamla. “In dat lokaaltje begonnen Sasha, Siphone en ik met het uitwerken van onze plannen om boeken uit te geven die mensen voor hun lol kunnen lezen.”

Zelf printen

“Het was niet makkelijk. Dit soort dingen gaan in Laos niet vanzelf”, vertelt hij, zittend tussen tientallen door hem uitgegeven boeken. “Je hebt als uitgeverij een vergunning nodig. Elk boek moet worden goedgekeurd. Vervolgens moeten we de mensen laten zien dat lezen leuk is. En het ontbrak ons aan een essentieel onderdeel van het uitgeefproces: auteurs.”

Dat gebrek houdt de heren niet tegen. “We zijn zelf gaan schrijven. Siphone begon met een verhaal dat zijn oma hem altijd vertelde als kind: The cat that meditated. Ik heb een boek geschreven waarin het Laotiaanse alfabet gekoppeld wordt aan rijmpjes en tekeningen. Sasha schreef Bangkok Bob, over een aap die voor het eerst een grote stad bezoekt. De eerste exemplaren hebben we op de oude printer afgedrukt in ons studielokaal. Daarmee konden we laten zien wat we van plan waren.”

Big Brother Mouse

“Het eerste echte kantoor was een kamer in een gastenverblijf,” vertelt Khamla verder. “Soms lachten mensen daar een beetje om, maar voor ons wat het perfect. Ik had nog nooit een eigen wc gehad!” Het team werkt hard aan nieuwe, aantrekkelijke boeken. In 2006 is het zover. Khamla vraagt een uitgeversvergunning aan en richt Big Brother Mouse op; een uitgeverij van en voor Laotianen.

Uitgeven met obstakels

Het verhaal illustreert hoe ingewikkeld ondernemen in een land als Laos is. Alle partijen die in Nederland hulpvaardig zijn, zijn hier juist een obstakel. De overheid werkt niet mee. Schrijvers en illustratoren zijn er niet of nauwelijks. De mannen moeten zelfs hun eigen Laotiaanse lettertype ontwikkelen. En vervolgens is er nog een laatste hobbel: het vinden van lezers.

Educatie, talent en feestjes

In de jaren die volgen neemt Big Brother Mouse het heft in eigen hand. De doelen blijven onveranderd: educatie stimuleren en lezen leuk maken. Er wordt via wedstrijden gezocht naar nieuw talent. De zes titels die er al zijn worden aangeboden in de winkel. Kinderen uit de buurt lezen zelf of worden voorgelezen.

Alleen Luang Prabang is niet genoeg. Heel Laos moet lezen! Eind 2006 trekken de ondernemers het land in. Ze organiseren 'book party's' in kleine dorpen. Ze laten zien dat lezen leuk is en kinderen mogen hun favoriete boek houden.

Waardering in binnen- en buitenland

Het doorzettingsvermogen van de mannen is indrukwekkend. Het verspreiden van verhalen en boeken is waardevol voor de lokale gemeenschap. Ze openen de deuren voor toeristen, waarmee ze hun bijzondere verhaal delen. De buitenlanders doneren geld of kopen boeken, waarmee ze de uitgeverij steunen.

Organisaties als Unicef en Safe The Children kloppen bij Big Brother Mouse aan voor hun projecten. Niemand minder dan Bill Clinton overhandigt ze een certificaat ter waardering voor het werk dat ze doen. In 2016 winnen ze de IBBY-Asahi Reading Promotional Award als erkenning voor hun innovatieve werk om lezen te promoten. En elke keer dat ze terugkeren in een dorp, zien ze meer kinderen lezen. Missie geslaagd!

De impact van bommen en boeken

Dit artikel vertelt twee verschillende verhalen over Laos. De verhalen hebben echter ook een overeenkomstige factor: impact. De impact van de bommen is allesverwoestend. 50 jaar geleden én nu. Ook nu nog raken elk jaar zo'n 350 mensen gewond of komen te overlijden door bommen uit de Amerikaanse oorlog. Het geeft een hopeloos gevoel dat de gevolgen decennia later nog zo duidelijk voel- en zichtbaar zijn.

Bij Big Brother Mouse gaat het om een ander soort impact. Kinderen komen in aanraking met het Laotiaanse alfabet, het dierenrijk in Afrika en het eeuwenoude Egypte. Er worden jaarlijks veel nieuwe boeken gepubliceerd. Lezen draagt bij aan creativiteit, taalvaardigheid en kennis. Het geeft kinderen een kans. Mijn conclusie is dat je voor echte impact in Laos geen leger in moet zetten. De impact van een monnik, een uitgever en een leraar kan zomaar eens veel groter en blijvend zijn.

Patrick Boone